

بازتاب رویدادهای سیاسی ایران در نشریه اسلام مکتب مبارز ارگان اتحادیه‌های انجمن اسلامی دانشجویان در اروپا، آمریکا و کانادا

الهام امیدی فرد^۱ / حجت فلاح توتکار^۲ / محمد بختیاری^۳

چکیده

بعد از تشکیل اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان اروپا و آمریکا- کانادا در نیمه دهه چهل شمسی، این انجمن‌ها جهت نشر ایدئولوژی و اهداف خود، چاپ و انتشار نشریه اسلام مکتب مبارز را در دستور کار خود قرار دادند. این نشریه که از مؤثرترین نشریات تشکلهای اسلامی دانشجویان ایرانی خارج از کشور بود، با هدف شناساندن اسلام واقعی به دانشجویان مسلمان انتشار آن شروع گردید اما رفته‌رفته با توجه به تحولات سیاسی ایران در دوره محمدرضا شاه به ابزار مبارزه اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان تبدیل شد و از طریق آن نسبت به حوادث و اتفاقات سیاسی ایران زمان محمدرضا شاه واکنش نشان می‌دادند.

این مقاله با استفاده از روش پژوهش تاریخی مبتنی بر وصف و تحلیل، بر آن است که چگونگی بازتاب رویدادهای سیاسی- تاریخی معاصر ایران در نشریه اسلام مکتب مبارز را با توجه به اندیشه و ایدئولوژی نویسندگان مقالات این نشریه مورد بررسی قرار دهد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که این نشریه نقش دین اسلام و روحانیون را در پیروزی جنبش‌ها و نهضت‌های معاصر ایران بسیار مؤثر می‌داند و بسیاری از رویدادهای زمان محمدرضا شاه و اقدامات وی را در جهت زدودن دین اسلام از

۱. دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران (نویسنده مسئول)

Eomidifard99@yahoo.com

۲. دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

fallah@hum.ikiu.ac.ir

۳. دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران

bakhtiari@hum.ikiu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۶ نوع مقاله: علمی - پژوهشی

سطح جامعه معرفی می‌کند. نویسندگان مقالات نشریه در مخالفت با محمدرضا شاه و همچنین به‌عنوان یکی مسائل مهم جهان اسلام به قضیه فلسطین نیز توجه داشتند.

واژه‌های کلیدی: اسلام مکتب مبارز، اتحادیه انجمن اسلامی دانشجویان، اندیشه سیاسی، آمریکا، اروپا

Reflection of Iran's Political Events in Islam: The School of Struggle, Organ of the Union of Islamic Student Associations in Europe, the United States, and Canada

Elham Omidifard¹/ Hijat Fallah Totkar²/ Mohammad Bakhtiari³

Abstract

Following the establishment of the Union of Islamic Student Associations in Europe and the United States–Canada in the mid-1960s, these associations placed the publication of Islam: The School of Struggle on their agenda as a means of disseminating their ideology and objectives. This periodical, which was among the most influential publications of Iranian Islamic student organizations abroad, was initially launched with the purpose of introducing the “true Islam” to Muslim students. Gradually, however, in response to the political developments in Iran during the reign of Mohammad Reza Shah, the journal transformed into an instrument of struggle for the Union of Islamic Student Associations, reacting to contemporary political events in Iran.

Employing a historical research method based on description and analysis, this article seeks to examine how contemporary political and historical events of Iran were reflected in Islam: The School of Struggle, with particular attention to the thought and ideology of the authors of its articles. The findings indicate that the periodical emphasized the influential role of Islam and the clergy in the success of contemporary Iranian movements and revolutions, while portraying many of Mohammad Reza Shah's policies and actions as attempts to eliminate Islam from society. Furthermore, the contributors to the journal, alongside their opposition to Mohammad Reza Shah, also paid special attention to the question of Palestine as one of the vital issues of the Islamic world.

Keywords: Islam: The School of Struggle, Union of Islamic Student Associations, Political Thought, United States, Europe

1. Phd student of Iranian history after Islam, Faculty of Literature and Humanities, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran. (corresponding author)

2. Associate Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

3. Associate Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran.

مقدمه

تشکل‌های دانشجویی خارج از کشور با ایدئولوژی‌های مارکسیستی و مذهبی و ملی یکی از مهم‌ترین نیروهای فعال مخالف رژیم پهلوی در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ شمسی بودند که با شیوه‌های مبارزاتی مختلف به‌عنوان یک جنبش اجتماعی و از مجاری مهم روشنفکری توانستند در مبارزه علیه رژیم پهلوی نقش مهمی داشته باشند.

ازجمله این تشکل‌های دانشجویی اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا، آمریکا و کانادا شاخه فارسی‌زبان بود که از ائتلاف انجمن‌های اسلامی دانشجویان دانشگاه‌های مختلف در اروپا و آمریکا شکل گرفت. شکل‌گیری این اتحادیه‌ها، برای نیروهای مذهبی نتیجه ضرورت دینی و گسترش آن بر اثر تحولات سیاسی و اوضاع بین‌المللی بود. به این معنی که برای دانشجویان مسلمان که در آغاز با کنفدراسیون دانشجویان ایرانی - اتحادیه ملی - همکاری داشتند به‌تدریج وضعیتی پیش آمد که ادامه همکاری دانشجویان مسلمان با این سازمان گسترده دانشجویی را با مشکل مواجه ساخت. ایجاد محدودیت برای ابراز تمایلات و علایق دینی توسط دانشجویان مسلمان در چارچوب کنفدراسیون به دلیل غلبه ایدئولوژی مارکسیستی بر کنفدراسیون و روند چپ‌گرایی به‌خصوص بعد از اینکه مبارزه ایدئولوژیک حزب کمونیست چین علیه اتحاد شوروی در دهه ۱۳۴۰ شمسی در سطح جهانی آشکار شد، شدت گرفت. این عوامل در کنار قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ که به فعالیت‌های سیاسی دانشجویان صیغه دینی بخشید، موجب گردید دانشجویان مسلمان راه خود را از کنفدراسیون دانشجویان ایرانی جدا کنند و با شیوه و ایدئولوژی خود مبارزه با رژیم پهلوی را ادامه دهند.

اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی در اروپا و آمریکا - کانادا شاخه فارسی‌زبان بعد از تأسیس جهت نشر ایدئولوژی و اهداف خود و همچنین ایجاد خط‌مشی مشترک در میان اعضای خود تصمیم به چاپ و انتشار نشریه اسلام مکتب مبارز گرفت. این نشریه در آغاز در جهت آموزش اسلام به‌عنوان یک ایدئولوژی کامل و کافی به دانشجویان آغاز به کار کرد اما به‌تدریج با توجه به دگرگونی‌های سیاسی ایران، از آن به‌عنوان ابزار مبارزاتی انجمن در مقابل رژیم پهلوی نیز استفاده شد. ازاین‌رو در جهت شناخت یکی از شیوه‌های تقابل انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی در اروپا و آمریکا شاخه فارسی‌زبان با رژیم پهلوی، بررسی محتوای این نشریه حائز اهمیت زیادی است. لذا سؤال اصلی مقاله چگونگی بازتاب و انعکاس‌یافتن رویدادهای

سیاسی- تاریخی ایران در نشریه اسلام مکتب مبارز به عنوان ابزار تبلیغاتی- مبارزاتی اتحادیه انجمن‌های اسلامی شاخه فارسی زبان است که با مطالعه همه شماره‌های نشریه اسلام مکتب مبارز و دیگر منابع کتابخانه‌ای به شیوه توصیفی - تحلیلی تلاش داریم به ارائه روایتی از توجه و واکنش انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی خارج از کشور شاخه فارسی زبان در دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ به تحولات سیاسی ایران از طریق نشریه مذکور بپردازیم. در کنار سؤال اصلی پژوهش، چگونگی شکل‌گیری اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی در اروپا، آمریکا- کانادا، معرفی کمی و کیفی نشریه و همچنین قضیه فلسطین به عنوان یکی از مسائل مهم مورد نظر منتشرکنندگان نشریه و به نوعی از دلایل مخالفت با رژیم نیز پرداخته شده است.

پیشینه پژوهش

مطالعاتی که درباره فعالیت‌های دانشجویی صورت گرفته هیچ کدام به صورت مستقل، مطالعه‌ای مستقیم بر این نشریه و تأثیرگذاری آن به عنوان زبان تبلیغاتی انجمن‌های اسلامی دانشجویان شاخه فارسی زبان نیست. با این وجود در این زمینه، یوسفی‌فر و کرمی‌پور (۱۳۹۱) در پژوهش خود با عنوان «مبارزات اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا و آمریکا» که به بررسی چگونگی پیوند فکری روشنفکران مذهبی و روحانیت پرداخته است و جنبه‌هایی از مبارزات دانشجویان علیه رژیم پهلوی را روشن می‌سازد، به صورت مختصر به چند نکته در مورد محتوای این نشریه اشاره‌های کرده است. اکبر قاسملو (۱۳۸۹) در کتابی با عنوان *اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان خارج از کشور* به بررسی نقش عملکرد اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در پیروزی انقلاب اسلامی پرداخته است. مؤلف ضمن ذکر تاریخچه تأسیس اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا، آمریکا و کانادا طی دو یا سه صفحه به صورت کلی و مختصر به معرفی نشریه اسلام مکتب مبارز می‌پردازد. مجتبی باقرنژاد در کتاب *تاریخچه مبارزات اسلامی دانشجویان ایرانی در خارج از کشور (اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا ۱۳۶۰-۱۳۴۴)* (۱۳۸۶) ضمن بیان علل و چگونگی شکل‌گیری اتحادیه انجمن‌های اسلامی به ارائه گزارش فعالیت‌ها و تصمیمات انجمن‌های اسلامی پرداخته است و عنوان مقالات منتشرشده در هر شماره مجله اسلام مکتب مبارز را فهرست وار ذکر کرده است. درواقع باقرنژاد از تحلیل وقایع پرهیز و صرفاً به ارائه گزارش فعالیت‌ها بسنده کرده است. نقطه تمایز این پژوهش،

بررسی همه شماره‌های نشریه اسلام مکتب مبارز و مقالات چاپ‌شده در مورد رویدادهای سیاسی- تاریخی ایران در این نشریه از نگاه منتشرکنندگان آن است تا بدین‌طریق بخشی از فعالیت‌های اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی شاخه فارسی‌زبان در تقابل با رژیم پهلوی به‌وسیله این نشریه بازگو شود.

۱- شکل‌گیری اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا؛ آمریکا و کانادا (گروه

فارسی‌زبان)

شکل‌گیری تشکّل‌های دانشجویان مسلمان عمدتاً بعد از قیام خونین ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ اتفاق افتاد. دکتر علی شریعتی بعد از قیام ۱۵ خرداد در مقاله خود تحت عنوان «مصدق رهبر ملی و خمینی رهبر مذهبی» که به نشریه جدید جبهه ملی، ایران آزاد، تسلیم کرد؛ در حمایت از امام خمینی موضع‌گیری خود را اعلام نمود. در پی این اتفاق اشخاص برجسته هیأت‌تحریریه نظیر علی شاکری و علی راسخ افشار به بهانه اینکه ایران فقط یک رهبر دارد و آن‌هم مصدق است، اجازه چاپ و نشر مقاله دکتر شریعتی را ندادند. علی شریعتی در پی این اقدام به فعالیت خود در کنفدراسیون و سردبیری این نشریه پایان داد (متین، ۱۳۷۸: ۱۸۲) این اقدام علی شریعتی الگویی برای دانشجویان مذهبی شد و به طرق مختلف راه او را ادامه دادند.

دانشجویان مسلمان تا قبل از ایجاد انجمن‌های مستقل، فعالانه در کنفدراسیون دانشجویان ایرانی حضور داشتند. کنفدراسیون دانشجویان ایرانی خارج از کشور از تشکّل‌های معتبر دانشجویی در دهه چهل و پنجاه بود، این تشکّل دانشجویی از سال ۱۳۳۹ ش با ادغام سازمان‌های دانشجویان ایرانی در کشورهای اروپایی فرانسه، آلمان و بریتانیا در هایدلبرگ آلمان غربی تشکیل شد. در ابتدا فقط کنگره کنفدراسیون اروپایی برگزار می‌شد؛ اما از ۱۳۴۰ به بعد با پیوستن فدراسیون دانشجویان ایرانی در آمریکا به کنفدراسیون دانشجویان ایرانی در اروپا در کنگره پاریس و سپس شرکت نمایندگان دانشجویان دانشگاه‌های ایران در کنگره لوزان کنفدراسیون جهانی دانشجویان در سال ۱۳۴۱، کنفدراسیون جهانی محصلین و دانشجویان ایرانی شکل گرفت (شوکت، ۱۳۹۱: ۹۰-۱۱۴).

تحولات سیاسی داخل ایران در نیمه اول دهه ۱۳۴۰ نظیر وقوع قیام ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ و تبعید امام خمینی به ترکیه به فعالیت‌های سیاسی دانشجویان مسلمان صبغه اسلامی بخشید. این شرایط

در کنار برتری یافتن جریان چپ در ساختار کنفدراسیون جهانی محصلین و دانشجویان ایرانی در نیمه دوم دهه ۱۳۴۰ ادامه فعالیت نیروهای مسلمان را با کنفدراسیون دچار مشکل کرد. از این رو دانشجویان مسلمانی که بنا به ملاحظات سیاسی با کنفدراسیون همکاری داشتند، از این سازمان جدا شدند و اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی را در اروپا و آمریکا تشکیل دادند.

اولین تلاش‌ها در جهت ایجاد اتحادیه انجمن‌های اسلامی در آلمان صورت گرفت. این اتفاق به دلایلی نظیر: سخنرانی افرادی مانند سید هادی خسروشاهی، مجتهد شبستری و فعالیت فرهنگی مرکز اسلامی هامبورگ که سرپرستی آن در اوایل دهه چهل به دکتر بهشتی واگذار گردید، سابقه فعالیت‌های تشکلی دانشجویی به‌خصوص کنفدراسیون در این کشور و حضور تعداد زیادی از دانشجویان ایرانی در آلمان که در دهه ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ بر تعداد آنها افزوده شد، شکل گرفت (رفیع و عباس‌زاده، ۱۳۹۷: ۱۴۲). در این زمان یک سازمان بزرگ و معتبر دانشجویی اسلامی در آلمان فعالیت داشت که اعضای آن، دانشجویان مسلمان عرب، پاکستان، ترک و افغان بودند و آن را «اُمسو» (Umsu) می‌خواندند. دانشجویان عرب این اتحادیه، متأثر از افکار سید قطب و اخوان‌المسلمین و دانشجویان پاکستان متأثر از «جماعت اسلامی» بودند. در جهت‌گیری فکری این سازمان امور سیاسی جایی نداشت و آنها معمولاً به فراهم‌آوردن شرایط مساعد برای انجام امور و تعالیم دینی مانند نماز و روزه و... می‌پرداختند (طباطبایی، ۱۴۰۰: ۷۱). این سازمان، همه‌ساله با شرکت اعضاء و یا نمایندگان همه انجمن‌های وابسته به خود نشست و کنگره‌ای تشکیل می‌داد. پس از برگزاری چند کنگره سالانه، دانشجویان ایرانی و غیرایرانی شرکت‌کننده با یکدیگر آشنا شدند و به تدریج بین آنها ارتباط برقرار گردید (جعفری، ۱۳۸۸: ۱۴).

دانشجویان ایرانی که در اُمسو فعالیت داشتند، متوجه گردیدند که چارچوب آن اجازه فعالیت‌های فراتر از برنامه‌های متعارف را نمی‌دهد و بسیاری از مسائل اعتقادی و غیراعتقادی سازمان اُمسو با ایرانی‌ها یکی نبود و گاه جلسات آنان به زبان آلمانی و عربی برگزار می‌شد (جعفری، همان: ۱۵). از این رو به دنبال مجرای برای بیان علائق جدید خود برآمدند. پس در بهمن ۱۳۴۴ نمایندگان انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی وابسته به اُمسو که از شهرهای گیسن (عبدالله توسلی، اسدالله خالدی)، برانشویک (مصطفی حقیقی)، ورتسبورگ (علی ابریشمی، کریم خداپناهی)، برلین (سید حسین دربندی) و هانور (ایوب شهین) بودند، نشستی ترتیب دادند و

مقدمات ایجاد سازمان جدید را فراهم آوردند. این انجمن‌ها به دیگر انجمن‌های اسلامی، دعوت‌نامه‌ای برای برگزاری جلسه‌ای فراگیرتر ارسال کردند (باقرنژاد، ۱۳۸۶: ۴۸-۴۳). آنها هدف خود را با دکتر بهشتی که امامت مسجد یا مرکز اسلامی هامبورگ را برعهده داشت، در میان گذاشتند که ایشان هم قول مساعدت به آنها دادند (جعفری، ۱۳۸۸: ۱۵). قرار شد برای حفظ وحدت از امسو خارج نشوند و نام آن را حفظ کنند. تنها عبارت فارسی زبان را به آخر آن اضافه نمایند. پس سازمان جدید به اسم «اتحادیه دانشجویان مسلمان در اروپا، گروه فارسی‌زبان» معرفی گردید (باقرنژاد، ۱۳۸۶: ۴۷).

تشکیل اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی در سایر قاره‌ها دنبال شد. فعالیت سازمان دانشجویان ایرانی در آمریکا در آن زمان عمدتاً در قالب کنفدراسیون دانشجویان ایرانی صورت می‌گرفت؛ اما در نیمه دهه ۱۳۴۰ مائوئیست‌ها بر کنفدراسیون تسلط بیشتری یافتند و همین زمینه جدایی نیروهای مذهبی از کنفدراسیون را فراهم آورد. در کنار آن جو غالب سازمان دانشجویان ایرانی در آمریکا نیز غیردینی شده بود (یزدی ۱۳۹۹: ۱۷۳). هم‌زمان با این شرایط، سازمان انجمن‌های اسلامی دانشجویان در آمریکا (MSA) که اعضای آن عمدتاً دانشجویان عرب و پاکستانی بود، توجه دانشجویان ایرانی را به خود جلب کردند و بسیاری از دانشجویان مذهبی ایرانی به آن پیوستند. از آنجا که سازمان (MSA) بیشتر در زمینه مذهبی فعالیت می‌کرد و تمایل چندانی به حضور در مسائل سیاسی مربوط به ایران نشان نمی‌داد (قاسملو، ۱۳۸۹: ۳۲) دانشجویان ایرانی در خلال نشست انجمن اسلامی دانشجویان در آمریکا در سال ۱۳۴۶، تشکیل اولین هسته گروه فارسی‌زبان را مطرح کردند. شهید مصطفی چمران، ابراهیم یزدی و محمد هاشمی مأمور شدند تا اساس‌نامه گروه را تنظیم نمایند. اولین کنگره سالانه این انجمن در ۸ شهریور ۱۳۴۸ در شهر آلمای ایالت میشیگان تشکیل شد و اهداف و برنامه‌هایی را برای آینده اتحادیه تصویب کردند (قاسملو، ۱۳۸۹: ۳۷-۴۰؛ باقرنژاد، ۱۳۸۶: ۱۴۴). هدف از تشکیل انجمن اسلامی دانشجویان در آمریکا گروه فارسی‌زبان آموزش و آگاهی سیاسی همراه با آموزش‌های ایدئولوژیک و مذهبی تمام دانشجویان ایرانی مسلمان با هر گرایشی بیان شده است (یزدی، ۱۳۹۹: ۱۷۶-۱۷۵).

بعد از تشکیل گروه فارسی‌زبان در MSA و رشد تدریجی آن، ارتباط و همکاری میان این گروه در آمریکا با اتحادیه دانشجویان مسلمان اروپا ابتدا از طریق ردوبدل شدن پیام‌های

دوستانه، نشریات و سپس با اعزام نماینده از طرف هریک از سازمانهای قاره‌ای به نشست‌های یکدیگر برقرار گردید (همان: ۱۸۸). در نهایت در کنگره هشتم اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا در تاریخ ۳۱ اردیبهشت تا ۲ خرداد ۱۳۵۱ با هماهنگی‌هایی که با انجمن آمریکا صورت گرفته بود، تصویب شد که از این به بعد «اسلام: مکتب مبارز» ارگان دو سازمان: اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا و انجمن اسلامی دانشجویان در آمریکا و کانادا باشد. شماره ۱۵ مکتب مبارز، اولین شماره‌ای است که به‌عنوان ارگان دو سازمان تابستان و پاییز ۱۳۵۱ منتشر شده است (جعفری، همان: ۳۵). با وجود این اشتراک، دو سازمان در امور خود مستقل بوده‌اند.

۲- معرفی نشریه اسلام: مکتب مبارز

هر سازمانی که قصد فعالیت سیاسی، دینی و اجتماعی دارد به نشریه‌ای نیازمند است تا اهداف و برنامه‌های خود را اعلام نماید و خط‌مشی مشترک در میان اعضای خود ایجاد کند. تجربه فعالیت دانشجویان در کنفدراسیون و تشکلهای این واقعیت را اثبات کرده بود که اتکا به شعارهای سیاسی بدون در نظر گرفتن مبانی جامعه‌شناسی و فرهنگی باعث اختلاف در میان مبارزات دانشجویی می‌شود (یوسفی فر و کرمی پور، ۱۳۹۱: ۲۰۵). بر همین اساس انتشار مجله «اسلام: مکتب مبارز» به‌عنوان ارگان اتحادیه در جهت شناساندن هدف و فعالیت‌های اتحادیه به خارج از خود، از نخستین تصمیمات نشست اول اتحادیه دانشجویان مسلمان در اروپا (گروه فارسی‌زبانان) در تاریخ ۲۱ اسفند ۱۳۴۴ بود. پس از نشست دوم در تاریخ ۱۴ آبان ۱۳۴۵ در شهر گیسن، صورت عملی به خود گرفت. این نام از عنوان یکی از کتاب‌های مهندس بازرگان، /اسلام مکتب مولد و مبارز، اخذ شده بود. (یزدی، همان: ۱۸۷) اولین شماره نشریه اسلام مکتب مبارز در شهریور ۱۳۴۵ منتشر شد و انتشار این مجله تا ۱۳۵۹ ادامه یافت. حدود ۲۶ شماره از این نشریه در میان سال‌های مذکور منتشر شده است. که شماره‌های ۲۵ و ۲۶ آن مربوط به بعد از پیروزی انقلاب اسلامی می‌باشد. این نشریه با هدف شناساندن اسلام حقیقی و گسترش تفکرات اسلامی فعالیت خود را شروع کرد. در سرمقاله اولین شماره نشریه اسلام مکتب مبارز انگیزه اصلی بنیان‌گذاران اتحادیه در جهت اهداف و اقداماتشان به این صورت شرح گردیده است: «هدف ما در شناساندن چهره واقعی اسلام خلاصه می‌شود: اسلام مبارز و مولد. ما صد درصد اطمینان داریم

که اگر چهره واقعی اسلام به جوانان عرضه شود همه مشکلات خودبه‌خود حل خواهد شد» (نشریه مکتب مبارز، ۱۳۴۵: ۱).

شماره‌های منتشرشده مجله اسلام: مکتب مبارز از نظر کمی و کیفی و مدت‌زمان انتشار دارای فرازونشیب بود. از نظر کمی و به لحاظ صفحات به شیوه زیر بود:

شماره مجله	سال انتشار	تعداد صفحات
یک	شهریور ۱۳۴۵	۱۳
دو	زمستان ۱۳۴۵	۳۸
سه	پاییز ۱۳۴۶	۳۳
چهار	تابستان ۱۳۴۷	۴۱
سیزده	پاییز ۱۳۵۰	۱۳۱
چهارده	زمستان ۱۳۵۰	۱۰۴
هفده و هیجده	تابستان و پاییز ۱۳۵۲	۱۷۲
بیست و سه	پاییز ۱۳۵۶	۲۱۴

به مرور با افزایش مقالات دریافتی از سوی صاحب‌نظران مذهبی بر میزان صفحات مجله افزوده می‌شد. این فراز و نشیب از لحاظ فکری و فرهنگی در اتحادیه و مقالات مجله نیز شکل گرفت. در سال‌های آغاز تأسیس اتحادیه، تأکید دکتر بهشتی بر ارجحیت ایدئولوژیک، عقیده و ایمان بود که با برگزاری کلاس‌های عقیدتی و آموزش محتوای قرآن در این جهت تلاش می‌شد و کتاب‌های سید هادی خسروشاهی، سید محمد قطب، مهندس بازرگان مطالعه و مورد بررسی قرار می‌گرفت که هرکدام به پاره‌ای از شبهاتی که گروه‌های چپ به اسلام وارد می‌کردند، پاسخ می‌دادند. بنابراین در شماره‌های اول نشریه سعی شده است اسلام را به‌عنوان یک مکتب فکری معرفی کنند که اصول معین و مشخصی برای تمام زمینه‌های حیات بشری دارد که مسلمانان را به اتحاد فرامی‌خواند. در ادامه تلاش برای معرفی اسلام و پاسخ دادن به ایرادات گروه‌های چپ، کتاب‌ها و نوارهای سخنرانی دکتر شریعتی به اروپا آمد. افکار و آثار علی شریعتی بر دانشجویان داخل و خارج از کشور تأثیر عمیقی گذاشت و متحول و بسیج‌کننده نسل جوان بر ضد ظلم و ستم دستگاه پهلوی بود. در نشریه اسلام مکتب مبارز نیز با چاپ مقالاتی اسلام را به‌عنوان یک ایدئولوژی انترناسیونالیستی معرفی کند که تنها راه ایستادگی در برابر ظلم و ستم را، پذیرش این

ایدئولوژی می‌داند. به تدریج از سال ۱۳۵۰ به بعد اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان به مرکزی برای نشر افکار و نظرات متفکرین اسلامی در خارج از کشور درآمد و با برگزاری سمینارها و کنفرانس‌های فرهنگی مطالب مختلف به بحث گذاشته شد. از این رو از شماره سیزده به بعد در مجله اسلام مکتب مبارز در کنار دیگر مطالب، مقاله‌های مهمی نظیر: از بعثت تا بعثت دائمی، در جست‌وجوی چارچوبی برای اندیشه و عمل، روش شناخت برپایه توحید و خانواده اسلامی دنباله‌دار که همگی از ابوالحسن بنی‌صدر بود، چاپ می‌شد. این رویه منجر به جذب تعداد زیادی از مخاطبان در دانشگاه‌های مختلف گردید. چاپ سخنرانی‌ها و موضع‌گیری‌های امام خمینی که از طرف دانشجویان مسلمان به‌عنوان رهبر مبارزین شناخته شده بود، در برابر رویدادهای داخل کشور در این نشریه به تدریج کنفدراسیون و جریان‌های سیاسی چپ را به‌عنوان پیشتازان مبارزه علیه رژیم کنار زد و دوره جدیدی از مبارزات دانشجویی با دیدگاه اسلامی در تاریخ معاصر ایران آغاز گردید.

۳- بازتاب رویدادهای سیاسی و تاریخی ایران در مکتب مبارز

نویسندگان نشریه اسلام مکتب مبارز درصدد معرفی اسلام به‌عنوان یک ایدئولوژی مبارز بودند که می‌تواند سدی محکم در برابر استعمار باشد، لذا تفکیک دین و سیاست را یکی از حربه‌های استعماری برای بدبین‌ساختن توده‌های مسلمان و به‌خصوص نسل جوان و روشنفکر و مبارز و به سکوت‌کشاندن علمای اسلام در قبال سیاست‌های استعماری معرفی می‌کردند و در مقابل معتقد بودند دین و سیاست نه‌تنها از هم جدا نیستند بلکه آنها را تضمین‌کننده یکدیگر می‌خواندند (نشریه اسلام مکتب مبارز، ش ۱، ۱۳۴۵: ۱۱-۱۳). لذا نشریه با این نگاه جنبش‌های معاصر ایران را مورد بازبینی قرار داده است. بر این اساس جنبش‌های معاصر ایران نظیر نهضت تنباکو، انقلاب مشروطه، نهضت ملی شدن نفت و قیام ۱۵ خرداد به رهبری امام خمینی را ناشی از اندیشه اسلامی عاملان آن می‌داند.

این نشریه در بازتاب رویدادهای مهم تاریخ ایران در چند شماره ضمن اشاراتی کوتاه به تاریخ ایران دوره باستان (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۲۱، زمستان ۱۳۵۴: ۶۳؛ نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۱۳، پاییز ۱۳۵۰: ۷۶-۸۲) روی جنبش‌های مهم تاریخ معاصر ایران از دوره قاجار به بعد متمرکز بوده است.

نشریه مذکور نهضت تنباکو را که ماهیت و محتوای ضد استعماری داشت و هدفش مخالفت با دخالت‌های اقتصادی بیگانگان و در نتیجه مبارزه با تحکیم سیاست و سلطه‌های استعماری در ایران بود به عنوان اولین رویداد مهم معاصر که مذهب و عناصر مذهبی در پیروزی آن نقش اساسی داشتند (نشریه اسلام مکتب مبارز، ش ۲۴، زمستان و بهار ۱۳۵۶: ۲۸؛ نشریه اسلام مکتب مبارز، ش ۱۶، بهار ۱۳۵۲: ۱۲۵-۱۲۶). معرفی می‌کند و سپس رویدادهای مهم سیاسی ایران معاصر را به صورت بسیار کلی به چند دوره تقسیم کرده است که در زیر به آنها پرداخته می‌شود.

۱-۳- دوره اول: از مشروطیت تا کودتای ۱۲۹۹ ه.ش

در نشریه اسلام مکتب مبارز به رغم اینکه پیروزی نهضت تنباکو را تنها نتیجه فعالیت عناصر مذهبی می‌داند؛ انقلاب مشروطیت ایران را نتیجه مبارزات متعدد گرایش‌های مختلف فکری دانسته است. از یک طرف سهم علمای دینی را در کنار مردم و سایر جریانات فکری بسیار اثرگذار تلقی کرده است و از طرف دیگر روشنفکران غیرمذهبی که عموماً تحت تأثیر افکار اروپایی بودند را در انقلاب مشروطیت سهم می‌داند که در نهایت همین گروه را هم عامل به انحراف کشیدن انقلاب مشروطیت از آرمان‌های اصلی و اساسی معرفی می‌کند. اتحادیه انجمن‌های اسلامی در مکتب مبارز به صراحت بیان می‌کنند که در این دوره افکار اروپایی در ایران نفوذ پیدا کرده و دخالت‌های کشورهای اروپایی رفته رفته در امور مملکت بیشتر شده است. نکته مهم مکتب مبارز در این رابطه این است: ایرانیانی که تحت تأثیر افکار اروپایی بودند یا برای تحصیل به اروپا می‌رفتند از روش‌های اصولی و مناسب برای انتقال تفکر غربی به کشور استفاده نکردند. به این معنی که افکار و عقاید مختلف را به صورت اصولی با یکدیگر مقایسه نکرده بودند که یک فکر را انتخاب و دیگری را طرد کنند. بلکه عقاید و افکار تجددخواهانه اروپایی که از طرف این گروه‌ها به ایرانیان عرضه شد، مخلوط درهمی از افکار متفاوت و متضادی بود. و از آنجا که صاحب‌فکران دینی از میدان خارج یا مرعوب جریان‌های جدید شده بودند در نتیجه متفکر و متفکرانی نبودند که این تناقضات را روشن نمایند. همین دلیلی برای وقوع کودتای ۱۲۹۹ گردید و برقراری دیکتاتوری رضاخان را هموار کرد (نشریه اسلام مکتب مبارز، ش ۲۴، بهار و تابستان ۱۳۵۶: ۳۲-۲۹).

۲-۳- دوره دوم: از کودتای ۱۲۹۹ تا پایان کار رضاشاه (۱۳۲۰ ه.ش)

در دوره دوم تقسیم‌بندی تاریخ ایران، به حکومت‌رسیدن رضاخان نتیجه حمایت وی از طرف دولت روسیه و انگلستان در جهت منافع خودشان دانسته شده است (نشریه اسلام مکتب مبارز، ش ۱۶، بهار ۱۳۵۲ : ۸۰-۸۲). در جریان این انتقال سلطنت در داخل ایران تنها چند نفر با آن مخالفت کردند از جمله مدرس و مصدق، که هر دوی آنها در محظوریت و تنگنا قرار گرفتند. به‌واقع در حکومت رضاشاه اساس کار و استقرار قدرت در دست شاه قرار داشت که تجددطلبان نیز همگی بر این مسئله صحه می‌گذاشتند.

نویسندگان نشریه اسلام مکتب مبارز، فکر و اقدام رضاشاه در جهت نوسازی کشور را تقلید از غرب و اقدامی ظاهری می‌دانند که تنها به جنبه‌های مادی اروپا توجه داشت و مسائل دیگر از قبیل دموکراسی، آزادی و استقلال را که پس از مشروطیت و قبل از استقرار حکومت رضاشاه ولو به‌طور ناقص مطرح بودند از میدان مباحثات و جریان‌های فکری خارج شده می‌دانند و معتقدند که رضاشاه و حکومت او با این مسائل سر سازگاری نداشت و تحصیل‌کردگان نیز به تبعیت از رژیم، کمتر به این مطالب می‌پرداختند (نشریه اسلام مکتب مبارز، ش ۲۴، ۱۳۵۶ : ۳۳-۳۷). از آنجا که حاکمان در نظام سلطنتی معتقد به جدایی دین از سیاست هستند و اهمیتی برای جایگاه دین و روحانیون قائل نیستند، رضاشاه در طی سلطنتش بسیاری از روحانیون را در محدودیت شدید قرار داد (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۹ و ۱۰، بهار و تابستان ۱۳۴۹ : ۵۱-۵۴). و سعی داشت با تبلیغ تمدن ایران باستان، افکار مردم و جامعه را از مذهب اسلام منحرف کند (نشریه اسلام مکتب مبارز، ش ۱۴، زمستان ۱۳۵۰ : ۸۴) و از ایدئولوژی ایران‌گرایی جهت تداوم و ثبات حاکمیت خود استفاده کند. این وضعیت در تمام دوره حکومت رضاشاه تا برکناری آن توسط انگلستان ادامه داشت.

۳-۳- دوره سوم از پایان کار رضاخان تا ملی‌شدن صنعت نفت

این دوره از تاریخ ایران پر از رویدادهای مهم است. چرا که با رفتن رضاخان در شهریور ۱۳۲۰ ه.ش از ایران و فراهم شدن فرصت جنب‌وجوش سیاسی برای احزاب و جریان‌های سیاسی، گروه‌ها وارد عرصه سیاسی شدند و هریک به نحوی در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی شرکت کردند. نشریه اسلام مکتب مبارز با اساس قرار دادن اندیشه سیاسی، یک تقسیم‌بندی از احزاب و

گروه‌های فعال این دوره از تاریخ ایران دارد. بر این اساس احزاب و گروه‌ها را به پنج گروه تقسیم کرده است: ۱- گروه اول را با نام گروه تجددطلبان و اصلاح‌طلبان متدین معرفی می‌کند که تنها پس از رفتن رضاخان فرصت برای آنها فراهم آمد. چراکه این گروه عامل تحرک و رشد و ترقی را چیزی جز دین اسلام نمی‌دانستند و همه خرابی‌های ملت خود را نافرمانی از دین اسلام می‌دانستند. از این رو این گروه به تدریج بعد از شهریور ۱۳۲۰ این مطلب را مطرح کردند که اسلام نمی‌تواند نسبت به اداره جامعه و حکومت بی‌توجه بماند. فعالیت این گروه از شهریور ۱۳۲۰ تا طرح ملی شدن نفت به صورت فکری و عقیدتی بود و کمتر به جنبه سیاسی به خود گرفته بود، اما بعد از نهضت ملی شدن نفت برای مقابله با حزب توده وارد فعالیت‌های سیاسی شدند. ۲- گروه دیگر به رهبری سیدضیاءالدین تشکیل شد و طرفدار سیاست موازنه مثبت بود که بیشتر به سیاست انگلیس و سپس آمریکا مایل بود. ۳- حزب ایران با عنوان گروه تجددطلبان غیرمذهبی که مرکب از دسته‌های متعدد بود و وجه اشتراک آنها تخصص‌داشتن و تکنوکرات‌بودنشان بود. موضع این گروه نسبت به دین یک موضع مبهم بود به این معنی که یک دسته از آنها معتقد به دین بودند ولی اسلام را یک ایدئولوژی اجتماعی و سیاسی نمی‌دانستند. دسته دیگر موضعی بی‌طرف داشتند و دین را امری فردی تلقی می‌کردند و در نتیجه به تفکیک دین از سیاست معتقد بودند. چهارمین گروه فعال نامبرده‌شده در نشریه، حزب توده بود که تحت تأثیر افکار چپ قرار داشت و جوانان و دانشجویان زیادی را به خود جذب کرد. این گروه پس از رفتن رضاخان با کمک شوروی، در ایران در مهر ۱۳۲۰ شکل گرفت بنابراین هوادار منافع روسیه در ایران بود. پنجمین گروه معرفی‌شده در نشریه، گروه وارث مشروطیت ابتدایی به رهبری دکتر مصدق و طرفدار سیاست موازنه منفی و استقلال کشور بود. گروه اصلاح‌طلبان متدین در زمان نهضت ملی‌شدن نفت با توجه به طرز تفکر دینی و الزام در استقلال و عدم وابستگی به کشورهای خارجی به این گروه پیوست. در حقیقت هدف نشریه از معرفی این گروه‌ها بیان این موضوع بود که تنها گروهی در نهایت در مخالفت با حکومت پهلوی توانست به نتیجه و پیروزی برسد، گروهی بود که ایدئولوژی اسلام را انتخاب کرده بود (نشریه اسلام مکتب مبارز، ۲۴، ۱۳۵۶ : ۴۵-۳۸).

۴-۳- دوره چهارم: از ملی شدن نفت تا رویدادهای بعد از پانزدهم خرداد ۱۳۴۲

دوران ملی شدن صنعت نفت و نخست‌وزیری دکتر مصدق به‌عنوان رویدادهای مهم تاریخ ایران بسیار موردتوجه است. درزمینه سیاسی و فکری ایران در این زمان دو سیاست موازنه مثبت و منفی مشخص بود و دو جبهه عمده را تشکیل داده بودند.

جبهه مصدقی‌ها و طرفداران مشروطیت اصیل، گروه اصلاح‌طلبان متدین و گروهی از اصلاح‌طلبان غیرمذهبی که با مذهب سر جنگ نداشتند، گروه طرفدار سیاست موازنه منفی را تشکیل دادند. در مقابل این گروه، حزب توده و طرفداران سیاست غرب (انگلیس و آمریکا) طرفداران سیاست موازنه مثبت را تشکیل دادند. نشریه اسلام مکتب مبارز با نگاهی ایدئولوژیک این دو گروه را به گروه‌های مخالف و بیگانه با مذهب و گروه طرفدار مذهب تقسیم کرده است.

بنابر نظر نشریه اسلام مکتب مبارز بعد از سقوط مصدق، گروه تجددطلبان و اصلاح‌طلبان متدین از آنجاکه در دوران مصدق به فعالیت‌های خود صورتی متشکل‌تر داده بودند و حکومت ملی را با اهداف خود نزدیک‌تر می‌دیدند با تشکیل نهضت مقاومت ملی با کودتاگران علیه دکتر مصدق به مبارزه پرداختند. بعد از اینکه اصلاح‌طلبان غیرمذهبی از صحنه خارج شدند، با وجود تشکیل جبهه ملی دوم در سال ۱۳۳۹، اصلاح‌طلبان متدین وظیفه مبارزه علیه رژیم را برعهده گرفتند که این فعالیت‌ها به قیام ۱۵ خرداد سال ۴۲ منتهی شد. با پیش‌آمدن قیام ۱۵ خرداد و سرکوب شدید این جنبش توسط رژیم، هرچند فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی محدود گردید اما گرایش مخالفان رژیم به ایدئولوژی اسلام مبارز افزایش یافت (نشریه مکتب مبارز، ش ۲۴، ۱۳۵۶: ۴۷-۴۵).

قیام ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ ازجمله رویدادهای تاریخ ایران است که در این نشریه به‌عنوان یکی از روزهای پرافتخار و درخشان تاریخ مبارزات مردم ایران موردتوجه بسیار قرار گرفت. ازاین‌جهت که مردم و روحانیت با توجه به مسئله قهر اسلام در مقابل امپریالیسم و دست‌نشانده‌گان داخلی‌اش به پا خاستند و مبارزه را از سطح مسالمت‌آمیز به مرحله مسلحانه ارتقا دادند و روحانیت و مذهب با جامعه به هم پیوند خوردند (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۹ و ۱۰، بهار و تابستان ۱۳۴۹: ۳-۱) که نقش تعیین‌کننده در تکامل و تشکیل سازمان‌های انقلابی: جمعیت‌های مؤتلفه اسلامی، جاما، حزب ملل اسلامی، حزب‌الله، سازمان مجاهدین خلق و... داشته است (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۲۱، زمستان و بهار ۱۳۵۴-۵۵: ۲۶-۲۸).

در اوایل دهه ۱۳۵۰ ش سلطنت پهلوی در اوج قدرت در پی تدارک جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی با شرکت سران دولت‌ها و رهبران کشورها در تخت جمشید بود. حکومت پهلوی با برگزاری جشن‌های ۲۵۰۰ ساله در پی رسیدن به اهداف مختلفی بود که در بعد داخلی می‌توان به تلاش حکومت برای مشروعیت‌بخشی به خود اشاره کرد و در بعد خارجی یکی از اهداف این جشن‌ها دستیابی به وجهه بین‌المللی برای حکومت پهلوی جهت کسب عنوان ژاندارم منطقه بود (زندیه، حسن و قنوتی، علی، ۱۳۹۳: ۲۳-۲۴). در مقابل این تلاش حکومت پهلوی، تشکلهای دانشجویی در خارج از کشور با تکیه بر وضع زندگی مردم در ایران و مقایسه آن با هزینه هنگفتی که به جشن‌ها اختصاص داده شده بود به رویارویی با رژیم شاه رفتند. نظر اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان فارسی‌زبان در مورد این اقدام رژیم در نشریه اسلام مکتب مبارز چنین منعکس شد: این طرح نتیجه همکاری صمیمانه و وسیع صهیونیسم و امپریالیسم بین‌المللی با رژیم پهلوی است که با تحمیل بودجه سرسام‌آور بر ملت قحطی‌زده ایران به راه می‌افتد و بیانگر ماهیت ضدملی، استعماری و ارتجاعی رژیم می‌باشد. هدف آن زدودن دین اسلام از جامعه و دور کردن نسل جوان از فرهنگ و تاریخ خود است. مضاف بر این، اتحادیه انجمن‌های اسلامی در جهت مقابله با این اقدام رژیم شاه، ضمن اینکه نظر آشتی‌ناپذیر امام خمینی نسبت به این جشن‌ها را در این نشریه منعکس می‌کند از طریق ارتباط با روزنامه‌ها و شبکه‌های رادیو و تلویزیون‌های غربی، آنها را به سمت انتقاد از جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی سوق داد (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۱۳، پاییز ۱۳۵۰: ۹۴ و ۹۹).

تأسیس حزب رستاخیز ملت ایران در اواخر سال ۱۳۵۳ با هدف تقویت موقعیت نظام شاهنشاهی، یکی دیگر از رویدادهای ایران بود که نشریه اسلام مکتب مبارز با چاپ متن فرمان تحریم آن از طرف امام خمینی به آن واکنش نشان داده شد. مطابق فرمان امام شرکت در حزب برای عموم مردم ممنوع اعلام شد، زیرا شرکت در آن به منزله کمک به ظلم و خفقان بیشتر شاه بر مردم ایران بود (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۲۰، زمستان ۱۳۵۳ و بهار ۱۳۵۴: ۶-۱).

به دلیل ارتباط دوستانه اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی با روحانیت، چاپ و نشر اخبار مربوط به روحانیون و علمای دینی که مورد غضب دستگاه حاکمه در ایران قرار می‌گرفتند، صفحاتی از این نشریه را نیز به خود اختصاص داده بود. برای مثال در شماره ۹ این نشریه علاوه بر انتشار خبر شکنجه و کشته‌شدن آیت‌الله سید محمدرضا سعیدی در سال ۱۳۴۹ که

جزو روحانیون مبارز علیه رژیم شاه بود، درخواست آزادی روحانیونی همچون آیت الله منتظری، حجت الاسلام ربانی شیرازی و گروه دیگر از طلاب زندانی قم نیز از این طریق مطرح شد (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۹۱۰، بهار و تابستان ۱۳۴۹: ۷۷-۷۶). ارسال تلگرافی اعتراضی به رئیس جمهور عراق در حمایت از علما و طلاب ایرانی اخراج شده از عراق توسط مقامات عراقی و انتشار بیانات و متن تلگراف امام خمینی در اعتراض به این موضوع نمونه‌ای دیگر از اعلام حمایت‌های ناشران نشریه اسلام مکتب مبارز از علمای دینی بود (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۱۴، زمستان ۱۳۵۰: ۴۹-۵۰).

قبل‌تر گفته شد یکی از مهم‌ترین شخصیت‌هایی که آثار و اندیشه‌های آن تأثیر عمیقی بر دانشجویان مسلمان ایرانی در داخل و خارج از کشور در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ ش در مبارزه علیه رژیم شاه داشت، دکتر علی شریعتی بود. از این‌رو مرگ ناگهانی وی در خرداد ۱۳۵۶ باعث عکس‌العمل تند اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی در خارج از کشور شد. لذا شماره ۲۳ نشریه اسلام مکتب مبارز به صورت ویژه به معرفی دکتر شریعتی اختصاص یافت. در این شماره، نشریه با گردآوری مجموعه‌ای از سخنرانی‌هایی که در اروپا و آمریکا و در مجالسی که از طرف اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان به منظور یادبود دکتر شریعتی برگزار شده، از جهات مختلف زندگی و فعالیت‌های شریعتی مورد بررسی قرار گرفته است و وی را به عنوان چراغ راه و هادی نسل جوان در گرایش به ایدئولوژی اسلامی معرفی می‌کند (نشریه مکتب مبارز، شماره ۲۳، ۱۳۵۶: ۹-۳).

به واقع با بررسی رویدادهای سیاسی ایران، مطرح شده در نشریه اسلام مکتب مبارز، می‌توان نتیجه گرفت که اتحادیه انجمن‌های اسلامی باور داشته‌اند که جنبش‌های معاصر ایران یا به صورت اساسی به کمک و هدایت دین اسلام آغاز شده و به سرانجام رسیده و یا آنکه مذهب در آن نقش اساسی داشته است. این نقش به گونه‌ای بوده است که اگر عامل مذهب و عناصر مذهبی را از مجموع جریان‌ها حذف کنیم، جنبش‌های سیاسی اجتماعی ایران معاصر یا اصولاً نمی‌توانسته‌اند به عرصه درآیند و یا در صورت ایجاد، صورتی کاملاً متفاوت به خود می‌گرفتند. به علاوه روی این نکته تأکید دارد که بدون بازگشت به اسلام جامع و بدون توجه به اسلام به عنوان یک ایدئولوژی که پاسخگوی کلیه نیازهای اجتماعی، سیاسی، مادی و معنوی جامعه مسلمان است، نمی‌توان استعمار و استبداد را از ایران راند.

۴- بازتاب موضوع فلسطین در نشریه اسلام: مکتب مبارز

یکی از موضوعاتی که در نشریه‌های اتحادیه ازجمله نشریه اسلام مکتب مبارز موردتوجه قرار گرفت، قضیه فلسطین بود. نظر به اینکه این اتحادیه مبارزات خلق فلسطین را بخشی از مبارزات جهانی مردم زیر سلطه استعمار می‌دانست بخشی مهم از برنامه‌های خود را به این جنبش و سعی در شناختن و شناساندن آن کرد. توجه به این مسئله به چند دلیل بود: در کنار اینکه امام خمینی به مسئله فلسطین توجه زیادی داشت، ارتباط دکتر مصطفی چمران با امام موسی صدر باعث نزدیکی اتحادیه با مسلمانان فلسطینی و ارتباط با یاسر عرفات رهبر جنبش آزادی‌بخش فلسطین گردید (طباطبایی، ۱۳۷۹: ۳۷۸)، ازاین‌رو اتحادیه براساس خط‌مشی خود، با تشکیل کمیته فلسطین و جمع‌آوری کمک‌های مالی در طول یک ماهی که با نام فلسطین نام‌گذاری کرده بود، به حمایت از مردم فلسطین می‌پرداخت (باقرنژاد، ۱۳۹۴: ۲۶). مضاف بر این، به‌منظور افشای ابعاد گسترده جنایات اسرائیلی‌ها علیه فلسطین در نشریه اسلام مکتب مبارز، صفحاتی به این مسئله اختصاص داده شد.

از آنجا که سازمان‌های آزادی‌بخش در کشورهای اسلامی مورد حمایت اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی بودند، حمایت و دفاع از سازمان فتح به‌عنوان سازمان آزادی‌بخش فلسطین در دستور کار این اتحادیه قرار گرفت. بنابر اطلاعات نشریه اسلام مکتب مبارز، سازمان فتح بعد از تأسیس به سرعت رشد یافت و «سازمان آزادی‌بخش فلسطین» را که یک سازمان مورد شناسایی دولت‌های عربی بود تحت تسلط خود درآورد (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۹ و ۱۰، ۱۳۴۹: ۳۶-۳۷). نویسندگان این نشریه معتقد بودند که در آن زمان فعالیت‌های جنبش آزادی‌بخش فلسطین باعث ایجاد حرکت جدیدی در خاورمیانه به نفع همه مردم این منطقه گردید. از آنجا که آزادی و استقلال تمامی کشورهای خاورمیانه به یکدیگر متصل است، مکتب مبارز با استفاده از قلم خود سعی در حمایت از این جنبش و زدودن افکار و بیانات علیه آن داشته است و از همه آزادی‌خواهان درخواست حمایت از این جنبش آزادی‌بخش را داشت (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۹ و ۱۰، ۱۳۴۹: ۳۸). در بررسی بحث‌های مربوط به سازمان‌های چریکی در نشریه اسلام مکتب مبارز خطر اصلی برای اسرائیل، فلسطینی‌ها شمرده شده‌اند که با گرایش به ایدئولوژی اصیل و سازنده اسلام قدرتمند در صحنه ظاهر شدند (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۲۴، زمستان و بهار ۵۷/ ۱۳۵۶: ۶۵-۶۸).

اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در مسیر بازتاب وقایع مسلمانان جهان به‌خصوص جنبش آزادی‌خواه فلسطین از طریق این نشریه، در سال ۱۳۵۴ در نشریه اسلام مکتب مبارز، نامه‌ای از طرف یاسر عرفات، رهبر جنبش آزادی‌بخش فلسطین که در پاسخ به پیام نشست دهم اتحادیه انجمن‌های اسلامی در اروپا به خلق فلسطین بود، منتشر کرد. در این نامه یاسر عرفات موضع خود و اتحادیه را همسو دانسته و از این نشریه به‌عنوان ابزار راهبردی اهداف جنبش خود استفاده کرده است. در این پیام این‌گونه نوشته شده: «خواهران و برادران عضو اتحادیه دانشجویان مسلمان در اروپا، آمریکا و کانادا، پیام گرمی شما را دریافت کردیم. پیامی سرشار از احساس برادری صادقانه و همبستگی و شرکت در جهاد به‌خاطر به‌کرسی‌نشاندن سخن حق بود. این کار مایه تقویت ایمان و تشویق ما در ادامه نبرد علیه صهیونیسم غاصب تا پیروزی قطعی است. امروز انقلاب فلسطین با توطئه‌های گوناگونی روبه‌روست که به‌منظور برکنار گذاشتن و انکار موجودیت ملی فلسطین و تجزیه این انقلاب چیده شده است. ولی خلق فلسطین است که جهاد می‌کند و هر روز شهید می‌دهد. به یمن تصمیمش به ادامه این جهاد و به یمن پشتیبانی برادران مؤمن و دوستانش از این جهاد عادلانه و همبستگی با آن در سراسر جهان نمی‌توانند و نخواهند توانست ما را به زانو درآورند. ما به کنگره دهم شما و نتایج آن که مایه تقویت یکپارچگی ما در جهاد مشترک علیه امپریالیسم و صهیونیسم است درود می‌فرستیم و خوشوقتی که آمادگی خود را برای همکاری با کمیته فلسطین اتحادیه شما و به ثمر رساندن هدف‌های عالی‌اش اعلام می‌کنیم» (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۲۰، ۱۳۵۴: ۱۳۵).

در نظر نویسندگان مکتب مبارز، کشور اسرائیل یک قدرت فرمانطقه‌ای با هدف تسلط بر اعراب مخصوصاً فلسطین شناخته شده است که کشورهای غربی و استعمارگر با داشتن نفوذ و ثروت برای سلطه یافتن بر منطقه خاورمیانه حامی آن هستند. در این راستا حمایت‌های جانب‌دارانه‌ای را در طی جنگ‌های اسرائیل با کشورهای عربی، به اسرائیل کردند که این خود عامل اصلی ناآرامی در خاورمیانه است (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۳، پاییز ۱۳۴۶: ۲-۳). با توجه به مواضع اتحادیه انجمن‌های اسلامی نسبت به حوادث مسلمانان جهان، مسائل مربوط به اسرائیل و کشورهای عربی به‌خصوص فلسطین، ازجمله مهم‌ترین موضوعاتی بوده که به‌طور متعدد در این نشریه از آن صحبت شده است. براین اساس، انعکاس ارتباط دوستانه و همه‌جانبه ایران و اسرائیل در این برهه زمانی و تخطئه شاه به این دلیل، از دیگر موضوعات موردتوجه اتحادیه انجمن‌های

اسلامی و بازتاب آن در نشریه اسلام مکتب مبارز بود. اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان ایرانی در اروپا و آمریکا از آنجاکه برقراری ارتباط ایران و اسرائیل را به‌منزله دشمنی ایران با سازمان آزادی‌بخش فلسطین می‌داند در چند شماره از نشریه اسلام: مکتب مبارز به این مسئله توجه داشته است. نظیر شماره ۹ و ۱۰ نشریه، که ضمن توصیف وضعیت ضعیف کشورهای عربی در برابر اسرائیل از کمک‌های مستقیم و غیرمستقیم ایران به اسرائیل و فراهم کردن امکانات برای این کشور صحبت کرده است و بیان داشته که همین امر زمینه‌های تجاوزهای اسرائیل را تا حدی فراهم کرده است (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۹ و ۱۰، تابستان ۱۳۴۹: ۳۲). با توجه به ارتباط نزدیک دولت ایران با اسرائیل، توجه به موضوع فلسطین و اعتراض به اسرائیل از نگاه سازمان‌های امنیتی رژیم ایران یک اقدام ضد رژیم بود. از این رو افرادی یا گروه‌هایی که در حمایت از فلسطین اقداماتی انجام می‌دادند مورد حمله و تهدید نیروهای امنیتی قرار می‌گرفتند. مصداق این گفته دستگیری و محاکمه ۵۵ نفر از دانشجویان و کارمندان ایرانی به جرم حمل اسلحه و سهیم‌بودن در فعالیت‌های انقلاب فلسطین در سال ۱۳۴۹ بود. در مقابل این اتفاق، نشریه اسلام مکتب مبارز با نشر این خبر مخالفت خود را با این اقدام رژیم شاه اعلام کرد (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۱۱، پاییز ۱۳۴۹: ۴۹). بنابر مطالب این نشریه، آمریکا در جهت سیاست امپریالیستی خود در برقراری ارتباط ایران و اسرائیل به‌عنوان حافظان منافع وی در منطقه خاورمیانه نقش اساسی داشته است (نشریه اسلام مکتب مبارز، شماره ۲۰، زمستان و بهار ۱۳۵۳ و ۱۳۵۴: ۱۸). بنابراین نشریه دفاع از سازمان آزادی‌بخش فتح را به‌عنوان مانعی در برابر اسرائیل وظیفه هر مسلمانی می‌داند.

نتیجه‌گیری

افزایش تدریجی مقالات و مطالب منتشرشده در هر شماره نشریه اسلام: مکتب مبارز نسبت به شماره‌های قبل در طی سال‌های انتشار بر تأثیرگذاری زیاد این انجمن‌ها در دانشجویان مذهبی داخل و خارج از کشور در مقابله و مخالفت با رژیم پهلوی دلالت دارد. در حقیقت این نشریه که در ابتدا تنها با هدف شناساندن اسلام واقعی شروع به فعالیت کرد، رفته‌رفته با توجه به شرایط سیاسی حاکم در ایران به ابزار مبارزه انجمن اسلامی دانشجویان تبدیل شد و اثرگذاری فراوانی در میان روشنفکران مذهبی ایران آن زمان داشت. به این صورت که ضمن معرفی اسلام به‌عنوان

ایدئولوژی کامل و کافی برای بشر، با بررسی رویدادهای سیاسی و تاریخی دوران معاصر ایران به‌ویژه دوران پهلوی از نگاه ایدئولوژی اسلام، سعی داشت به انحراف کشیده‌شدن جنبش‌ها ازجمله: انقلاب مشروطه و یا بی‌نتیجه ماندن نهضت ملی‌شدن نفت را به‌دلیل انحراف از اسلام و تحت تأثیر نفوذ استعمار و استبداد دست‌نشانده آن معرفی کند و تنها راه رهایی از این شکست‌ها و مشکلات را در گرو گرایش به دین اسلام بداند که رژیم شاه در پی کم‌رنگ کردن آن بود. چنان‌که قیام ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲ به‌عنوان نقطه عطفی در تاریخ معاصر ایران را نتیجه پیوند مردم و روحانیت با اسلام مبارز می‌داند. یکی از مسائل سیاسی مهم منعکس‌شده در نشریه اسلام مکتب مبارز حمایت از جنبش‌های آزادی‌بخش ازجمله جنبش آزادی‌بخش فلسطین بود که به دلیل ارتباط دوستانه ایران و اسرائیل در آن زمان، خود به‌نوعی مقابله و مخالفت با رژیم شاه محسوب می‌شود.

کتابنامه

الف) کتاب‌ها

- باقرنژاد، مجتبی، تاریخچه مبارزات اسلامی دانشجویان ایرانی در خارج از کشور: اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا (۱۳۶۰-۱۳۴۴)، ج ۱، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۶
- باقرنژاد، مجتبی، تاریخچه مبارزات اسلامی دانشجویان ایرانی در خارج از کشور: اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا (۱۳۶۰-۱۳۴۴)، ج ۴، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۹۴
- جعفری، محمد، ده سال با اتحادیه در آلمان، آلمان: انتشارات برزاوند، ۱۳۸۸
- شوکت، حمید، جنبش دانشجویی: کنفدراسیون جهانی محصلین و دانشجویان ایرانی (اتحادیه ملی)، تهران: نارمک، ۱۳۹۱
- طباطبایی، صادق، خاطرات سیاسی اجتماعی دکتر صادق طباطبایی، جنبش دانشجویی ایران، تهران: موسسه چاپ و نشر عروج، ۱۴۰۰
- قاسملو، اکبر، اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان خارج از کشور به روایت اسناد، تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹
- متین، افشین، کنفدراسیون (تاریخ جنبش دانشجویان ایران در خارج از کشور ۱۳۳۲-۱۳۵۷)، ترجمه: ارسطو آذری، تهران: موسسه نشر و پژوهش شیرازه، ۱۳۷۸
- یزدی، ابراهیم، شصت سال صبوری و شکوری، خاطرات دکتر ابراهیم یزدی، ج ۲، تهران: انتشارات کویر، ۱۳۹۹

ب) مقالات

- رفیع، حسین، و عباس‌زاده مرزبانی، مجید (۱۳۹۷). بررسی روابط ایران و آلمان در عصر پهلوی، فصلنامه مطالعات سیاسی، ۱۱(۴۲)، ۱۱۳-۱۴۸، volum11-Issue42113-148
- زندیه، حسن، و قنواتی، علی (۱۳۹۳). بازتاب و پیامدهای خارجی جشن‌های ۲۵۰۰ ساله شاهنشاهی، نشریه گنجینه اسناد، ۲۴(۱)، ۲۲-۳۷، 201408241634169560-86

- طباطبایی، صادق (۱۳۷۹). جنبش دانشجویی خارج از کشور پس از خرداد ۱۳۴۲، پژوهشنامه
متین، (۵-۶)، ۳۹۰-۳۶۳.

- یوسفی فر، شهرام، و کرمی پور، حمید (۱۳۹۱). مبارزات اتحادیه ی انجمن های اسلامی
دانشجویان در اروپا و آمریکا، تاریخنامه ایران بعد از اسلام، ۲ (۴). ۲۱۱-۱۸۹،
20140520123105-9914-31

ج) نشریات

۱. نشریه اسلام مکتب مبارز، بهار ۱۳۴۵، ش ۱.
۲. نشریه اسلام مکتب مبارز، (زمستان ۱۳۴۵)، ش ۲.
۳. نشریه اسلام مکتب مبارز، (پائیز ۱۳۴۶)، ش ۳.
۴. نشریه اسلام مکتب مبارز، (بهار و تابستان ۱۳۴۹)، ش ۹ و ۱۰.
۵. نشریه اسلام مکتب مبارز، (پاییز ۱۳۴۹)، شماره ۱۱.
۶. نشریه اسلام مکتب مبارز، (پائیز ۱۳۵۰)، ش ۱۳.
۷. نشریه اسلام مکتب مبارز، (زمستان ۱۳۵۰)، شماره ۱۴.
۸. نشریه اسلام مکتب مبارز، (بهار ۱۳۵۲)، ش ۱۶.
۹. نشریه اسلام مکتب مبارز، (زمستان ۱۳۵۳ و بهار ۱۳۵۴)، شماره ۲۰.
۱۰. نشریه اسلام مکتب مبارز، (زمستان ۵۴ و بهار)، ش ۲۱.
۱۱. نشریه اسلام مکتب مبارز، (پاییز ۱۳۵۶)، شماره ۲۳.
۱۲. نشریه اسلام مکتب مبارز، (زمستان ۱۳۵۶ و بهار)، ش ۲۴.